

ROC CHABÀS I ELS ARXIUS: NOTES PER AL SEU ESTUDI (*)

Ramón Fita Revert

En els ambients de la investigació històrica i de l'erudició de temes valencians és ben coneguda la figura de Roc Chabàs. Sanchis Guarner assegura que el canonge Chabàs inicià realment la historiografia moderna amb el seu rigor metodològic;¹ Chabàs tingué la convicció que el més interessant i necessari no era la redacció de grans síntesis sobre la cultura valenciana, que mal o bé ja estaven fetes, sinó l'estudi particular i inèdit de temes concrets.² Vicente Cárcel considera Roc Chabàs com el primer investigador pròpiament dit de la història eclesiàstica i civil valenciana³ i pensa que Chabàs és, indubtablement, la figura més il·lustre del clergat dedicada als estudis històrics, i el que va iniciar aquesta sèrie d'historiadors tan competents que Cárcel denomina "escuela contemporánea de la Diócesis de Valencia".⁴

Chabàs és més conegut com a historiador i publicista que com a arxiver i en aquest camp el nostre personatge té molt a dir, perquè en l'organització dels arxius, concretament en el de la catedral de València, va saber utilitzar criteris adequats, vàlids per al seu temps. Roc Chabàs forma part de la història dels arxius valencians i espanyols. I aquesta història, que segons alguns està encara en els inicis, cal fer-la progressar.

D'altra banda, alguns extrems de la vida del nostre personatge són completament desconeguts. Mereixen ser estudiades les diverses facetes de la seua activitat com a sacerdot, com a historiador, com a editor i com a arxiver. A pesar de ser abundant la bibliografia sobre ell,⁵ crec que és insuficient el que, fins ara, s'ha escrit sobre Chabàs; s'han rastrejat poc la seua empremta; s'han revisat escassament els arxius, i són ben notòries les reiteracions. Roc Chabàs necessita, doncs, una bona biografia per a ser millor conegut i valorat.

La conjuntura del 150 aniversari del seu naixement ens dóna l'oportunitat de publicar aquestes notes, algunes inèdites, que no tenen cap altra pretensió que oferir dades i pistes per a una comprensió millor de la persona a qui tant

1.- Manuel Sanchis Guarner, *La ciudad de Valencia*, València, 1976, p. 538.

2.- A. Igual Úbeda, *Historiografía del arte valenciano*, València, 1956, p. 151.

3.- Vicente Cárcel Orti, *Historia de la Iglesia de Valencia*, vol. II, p. 734.

4.- V. Cárcel Orti, OC, ps. 740-741.

5.- Cf. apèndix núm. 1.

(*) Conferència pr onunciada per Ramón Fita Revert en la Sociedad Económica de Amigos del País de València el dia 16 de Juny de 1994.

Vista de la ciutat de Dénia des de la Mar. c. 1903. Museu Etnològic de Dénia. Memòria Gràfica.

6.- ACV, llig. 690, fol. 95v.

7.- Cf. Manuel Bas Carbonell, *Comentarios a la obra de don Roque Chabàs, notas introductorias a la historia de Denia*, Alacant, 1987.

8.- ACV, llig. 558/b, fol. 71. L'expedient acadèmic de Roc Chabàs no es conversa, perquè es va destruir l'arxiu del seminari en els esdeveniments de 1936; no obstant això, a partir de les testimonials lliurades per l'arquebisbe de València, el 28 de gener de 1891, sabem que Roc Chabàs "cursó y aprobó en este Seminario tres años de Latín, tres de Filosofía y siete de Sagrada Teología con la clasificación de Benemeritus = También probó un curso de Lengua Griega y otro de Hebrea con la clasificación de Benemeritus = Que en el Instituto de Alicante cursó dos años de Francés con la nota de Notable = -Que en este Seminario recibió los grados de Bachiller, Licenciado y Doctor en Sagrada Teología con la censura de Nemine Discrepante".

9.- Cf. Vicente Cárcel Orti, "Segunda época del Seminario Conciliar de Valencia (1845-1896)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. XLV, ps. 245-314.

(N.º 9) DENIA: CASTILLO Y EMBARCADEROS

se li deu en el camp de l'arxivística, i a qui jo admire tant.

LA PERSONALITAT I ELS TRETS BIOGRÀFICS DE CHABÀS

Roc Chabàs i Llorens va nèixer a la ciutat de Dénia el 9 de maig de 1844 i va morir a la mateixa ciutat alacantina el 20 d'abril de 1912.⁶ Els seus pares van ser Andreu Chabàs i Fornés i Teodora Llorens i Sala.⁷ Des dels catorze anys va ser alumne del Seminari de València, on va cursar estudis d'humanitats, filosofia i teologia; va acabar el 1868 els estudis amb el grau de doctor en teologia. El seu expedient acadèmic no és brillant,⁸ però la vasta formació humanística impartida per l'acreditat claustre de professors del seminari on va estudiar,⁹ el rigor metodològic que hi aprengué, el domini de les llengües clàssiques, juntament amb la seua intuïció, tenacitat i constància habitual, van permetre a Chabàs tenir una formació ben sòlida i acreditada.

A més a més, Roc Chabàs va obtenir una cosa que no s'aprén en els llibres; va aconseguir tenir aquest interès i aquest respecte imprescindible que s'ha de mostrar cap als "papers antics". Tot aquell qui es mou pels arxius i serveix a la veritat en els delicats àmbits on la història roman intacta, ha de tenir l'exquisida sensibilitat i un respecte reverencial cap al que s'hi troba, siga quin siga el suport, ja que pot ser una font documental. Qualsevol "paperet" per insignificant que sembla pot ser útil per a algú; el que uns rebutgen, és valorat per altres; i l'acció d'expurgació, és a dir, l'eliminació o descart responsable de certa documentació que no cal conservar, cal fer-la amb gran cura i respecte. Per tenir aquestes qualitats primordials, Roc Chabàs fou un arxiver excel·lent; un arxiver que va treballar no tant per a si i per a les seues publicacions, sinó, sobretot, per a l'arxiu de la catedral; hi va consagrar totalment l'etapa més fructífera de la seua vida. El va organitzar, el va inventariar i, en part, el va catalogar. Va ajudar a tots els que acudien a l'arxiu per buscar orientació i documents.

Carrer Major de Dénia.
Al fons, casa on va
naixer Roc Chabàs l'any
1844. Foto A. Fabert.
1910. Museu Etnològic
de Dénia.
Memòria Gràfica.

A partir d'aquesta dedicació total a l'arxiu de la catedral, tot i no ser titular, Chabàs va publicar menys que abans; i més que publicar, va editar. És a partir de 1903, una vegada recuperat l'ordre de l'arxiu de la Metropolitana, quan Roc Chabàs s'aplica novament als valuosos estudis d'investigació. En aquest últim període el seu prestigi és reconegut universalment, però la seua salut, malauradament, no li permet acabar alguns treballs que portava entre mans, com per exemple, *l'Episcopologio valentino*.

És exemplar la dimensió pastoral que Roc Chabàs va saber donar a la seua condició de sacerdot-arxiver. Llavors, com ara, als arxius eclesiàstics acudien un nombre selecte de persones a les quals calia atendre i servir amb professionalitat. Roc Chabàs va considerar aquest servei com un ministeri eclesial. L'arxiu era, entre altres, el seu camp d'apostolat, el seu àmbit d'evangelització.

L'església ha volgut sempre que els seus arxius estiguen atesos acuradament i conservats zelosament; la documentació en aquest aspecte és, des de ben antic, molt abundant; i això ho va entendre Chabàs perfectament. El codi de dret canònic vigent diu sobre això: "Cuide el obispo diocesano de que se conserven las actas y documentos contenidos en los archivos de las iglesias catedralicias, de las colegiadas, de las parroquias y de las demás iglesias de su territorio, y que se hagan inventarios o índices... Cuide también el obispo de que haya

Roc Chabàs, cap al 1872.
Album de la Família Merle. Dénia.

10.- *Código Derecho Canónico* (CIC), c. 491.

11.- ACV, llig. RF/Manus. 0023.

12.- Marcelino Menéndez Pelayo afirma del canonge Chabàs que és "honra [...] de nuestros cabildos [...] que ha organizado admirablemente el archivo de la Catedral de Valencia", *Historia de los heterodoxos españoles*, I, 29. I el cardenal arquebisbe Sancha i Hervás va dir que Chabàs conquistà amb justícia, entre els erudits, una reputació sòlida i brillant com a investigador consciencios i com a crític sagaç i discret, perquè coneixia com pocs les fonts històriques de València, i com ningú els documents i els papers dels arxius eclesiàstics (citat pel P. Fidel Fita en la introducció a l'*Epicopologio Valentino*, València, 1909, p. XIII).

en la diócesis un archivo histórico y de que en él se guarden con cuidado y se ordenen de modo sistemático los documentos que tengan un valor histórico".¹⁰

En aquest aspecte Chabàs es va anticipar, com ho va fer igualment en el sistema organitzatiu. Ell va valorar els documents en si mateixos; no es quedava en les aparences, ni en la qualitat subjectiva, ni en la vàlua material del document. Chabàs va entendre la custòdia i la utilització d'aquest patrimoni de l'església com un apostolat. Roc Chabàs va posar en pràctica aquests criteris en els dos arxius importants que tingué sota la seua responsabilitat: l'arxiu capitular o catedralici i l'arxiu diocesà de València. Roc Chabàs va pensar que era imprescindible donar-ne a conèixer els fons, permetre'n la consulta i dotar-los de mitjans materials imprescindibles i de personal amb vocació; en cas contrari la desatenció i la negligència eren motiu de descrèdit i símptoma d'esterilitat. Teodor Llorente Falcó va dir sobre això: "don Roque era un sacerdote ejemplarísimo, que si no predicaba sermones, ni instituía cofradías y congregaciones, había dado lustre a la Iglesia y a su culto, en sus luminosas investigaciones que procuraba difundir".¹¹

Per tant, Chabàs va aconseguir que el que el 1891 era un munt informe de documents fóra, a partir d'ell, una font inescotable per a futurs treballs d'investigació històrica... Encara avui ens beneficiem d'aquells treballs. A partir de Chabàs l'arxiu de la catedral de València va iniciar una etapa de gran prestigi i esplendor.¹² L'acreditada solidesa de Roc Chabàs per a endevinar els secrets de la història, juntament amb la seua humilitat indubtable i la seua dedicació desinteressada, són el seu major títol de glòria.

EL ARCHIVO

REVISTA LITERARIA SEMANAL

Precio de suscripción: 8 pesetas al año.
En combinación con *El Fomento de la Marina* 12 pesetas.

DIRECTOR:
Dr. D. Roque Chabás
Presidente.

La correspondencia literaria al Director, calle Mayor, núm. 1. La demás al Admor. D. José Torro, calle de Pedro Esteve.

NUESTRO PROGRAMA.

Recoger la historia escondida en nuestros archivos ó en manos de los aficionados, dar á conocer los descubrimientos modernos de arqueología y numismática y al mismo tiempo amenizar estos estudios con las flores de la literatura, he aquí lo que será objeto de esta Revista.

Nuestros esfuerzos han de tener por campo la historia del Reino de Valencia, en particular la zona que formó la antigua Contestania, en la parte de acá del Júcar en las provincias actuales de Valencia y Alicante. Vasto es el campo, grande la empresa y variado su estudio, pero si logramos rescatar de la acción del tiempo las noticias que sepulta cada día y logramos hacer ver las riquezas que preténdia ocultar, habremos hecho un servicio á las letras y á la patria, y los blasones que para ésta conservemos harán nuestro orgullo.

La falta de competencia para tratar estas materias nos retraía de esta empresa, pero nos ha alentado en ella el considerar que no pretendemos escribir una epopeya, ni siquiera convertirnos en

historiadores ni cronistas; nuestras aspiraciones son más modestas, pues están reducidas á archivar y coleccionar los documentos inéditos, ó mal estudiados hasta ahora, ó publicados en libros ya raros, y algún artículo ó estudio histórico ó de antigüedades ó numismática sobre datos nuevos.

Como se vé, pues, necesitamos la cooperación de todos los amantes de las glorias patrias, y á todos llamamos á colaborar en «El Archivo»; necesitamos que nos ayuden y auxilien en nuestra empresa. Cada día aparecen en las excavaciones restos de la antigüedad, sepulcros, mosaicos, inscripciones, bajos relieves, lámparas, etc. y en los archivos se hallan documentos históricos de valía, privilegios, pergaminos, relaciones y noticias de hechos de nuestros antepasados, relacionados muchas veces con sucesos trascendentales de la historia general del Reino: todo esto que se conserve y que se publique, añadiendo así nuevos blasones á las poblaciones y personajes á que se refieren.

La historia se llama *maestra de la vida*, pues nos pone por ejemplo lo que sucedió, para conocimiento de lo que

Capçalera i primera pàgina de la Revista El Archivo. Dénia, Maig de 1886.

Biblioteca del Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia.

13.- ACV, llig. 558/B, fol. 71.

14.- Cf. CDC, 1917, c. 978.

15.- ACV, llig. 558/B, p. 71. És un període poc conegut. Seria convenient que algú l'estudiara.

16.- Del període de Chabàs a Dénia assenyalem la bibliografia següent: Roc Chabàs i Llorens, *El capitán Carroz*, Dénia, 1862; *Novena en honor a Nuestra Señora de los Desamparados*, Dénia, 1871; *A la sociedad Casino Dianense*, Dénia (s.a.); *Historia de la ciudad de Denia*, vol. I, Dénia, 1874; vol. II 1876; *Géneros de los nombres latinos dispuestos en nueva forma*, Dénia, 1876; *Historia del venerable Fray Pedro Esteve, predicador apostólico*, Dénia, 1880; *El sepulcro de Severina*, València, 1880; *El Archivo, revista de ciencias históricas*, Dénia, 1886 i ss. En aquesta revista dirigida, composta i sufragada per Chabàs escriu més de 80 articles; *Índice y catálogo del Archivo Municipal de la ciudad de Alcira*, Alacant, 1889.

El 6 de juny de 1868 va ser ordenat prevendre a "títol de patrimoni".¹³ Aquest punt és molt important per a entendre per què, des de l'inici de la seua vida sacerdotal, es va dedicar al treball suggerent que li ocupà tota l'existència. Com que no havia d'alçar càrregues ministerials ni dependre'n econòmicament, aquesta modalitat canònica li va permetre aplicar-se, preferentment, a la investigació històrica. Tot clergue secular, per a ser ordenat, havia de ser-ho bé a títol de benefici, i si no, al de patrimoni o pensió. Els béns o emoluments que asseguraven legítimament a l'ordenat tot el necessari per a una sustentació honesta, rebien el nom de "títol canònic". El títol de patrimoni havia de ser segur i suficient per a tota la vida i es constituïa sobre béns propis de l'ordenant, que podien ser béns mobles, títols de deute, censos irredimibles, etc.¹⁴

El primer ministeri pastoral que se li va confiar va ser la coadjutoria de la parròquia de Dénia; i disset anys més tard, el 26 d'octubre de 1885, va ser nomenat també sacerdot castrense de la plaça de Dénia.¹⁵ En aquells anys publicà diversos treballs històrics que li donaren fama i renom, no sols en els ambients culturals valencians, sinó en altres d'Espanya i de l'estranger i en els quals va demostrar les seues qualitats singulars per a la investigació.¹⁶ El 1887 fou nomenat cronista oficial de la província d'Alacant. El 1890 oposà a una canongia de la col·legiata d'Alacant i aprovà l'exercici, i a una altra a Saragossa. Les oposicions a Saragossa van ser per a la plaça d'arxiver de la seu, que conté la documentació de la catedral i de la basílica del Pilar, però no va obtenir

17.- Arxiu capitular de Saragossa, fons ACLS, *Canonjías*, any 1878-1890, es conserva l'expedient de l'oposició i els exercicis: la tesi, l'homília i la terna enviada al rei. Dec aquestes dades a l'amabilitat del senyor Isidoro Miguel García, arxiver de Saragossa.

18.- Aquesta exposició va aparèixer impresa a Dénia, sense peu d'impremta, i signada per Roc Chabàs. Infructuosament hem buscat aquell text i no l'hem trobat. Tampoc coneixem la documentació sobre aquest tema que pugava haver-hi tant en l'església col·legial d'Alacant.

19.- ACV, llig. 406/111v.

20.- ACV, llig. 406/113v-114v. Els documents aportats eren: instància per sol·licitar la possessió, partida de bateig, cartilla de presbiterat, lletres testimonials i de *mittendo in possessionem* expedides per l'exma. rmma. amb trasllat del reial nomenament i de la col·locació i institució canònica, tot en la forma deguda.

21.- Roc Chabàs Llorens, *Índice y catálogo del Archivo Municipal de la ciudad de Alcira*, Alacant, 1889. Manuel Bas Carbonell afirma que Roc Chabàs va ordenar també "los archivos de Segorbe y de Gandía, sirviéndole estos trabajos como experiencia que le abrieron las puertas del Archivo Metropolitano de Valencia al ser nombrado canónigo de la Catedral", M. Bas Carbonell, *Historia de Denia*, Dénia, 1985, p. XXVII.

la prebenda.¹⁷

Roc Chabàs es va sentir dolgut per no haver aconseguit la canongia de Saragossa i va escriure una exposició dirigida al senyor ministre de Gràcia i Justícia queixant-se del tracte que havia rebut del cardenal-arquebisbe de Saragossa i del tribunal que entengué, al juny de 1890, en aquelles oposicions.¹⁸ La resposta del ministre no es va fer esperar. El 10 de gener de 1891 el degà de València va comunicar al Capítol que, "en la tarde del día anterior se había recibido la comunicación de Su Emma. Rvdma. en la que transcribía la Real Orden del Ministerio de Gracia y Justicia, nombrando para la primera vacante al presbítero Don Roque Chavás [sic]". No obstant això, abans l'arquebisbe de València va demanar al Capítol que informara sobre l'autenticitat i els altres detalls de l'informe al·ludit abans. El Capítol va comissionar els canonges Urbano Ferreiroa, Aureo Carrasco i Vicent Rocafull perquè estudiaren l'assumpte.

El canonge Vicent Rocafull Vélez (València 1843 - Godella 1914) fou una de les personalitats més polifacètiques, influents i discutides de la vida social valenciana de finals del segle XIX. Va ser ordenat sacerdot el 1867; coadjutor de Bonrepòs fins el 1869 i de Sant Esteban de València fins el 1872. En aquest mateix any va ser nomenat rector-administrador de l'Església i Hospital de la Corona d'Aragó a Madrid. La capital d'Espanya es va convertir en el centre de les seues activitats, i es va donar a conèixer pels extraordinaris dots oratoris; va aconseguir els títols de comanador de l'orde de Carles III, cavaller numerari d'Isabel la Catòlica i capellà d'honor del rei Amadeu de Savoia, després d'haver jurat la Constitució de 1869. El 1876 el cardenal Barrio el va cridar de nou a València i el va nomenar sacerdot regent de Villanueva de Castelló; i el 1878 ecònom de Dénia, parròquia la propietat de la qual va aconseguir en el concurs de 1880. El 1882 va passar a la capital com a sacerdot rector de Sant Valeri, a Russafa. I els seus amics de la cort li van aconseguir el 1887 una canongia de gràcia a la catedral de València. Rector del seminari de València (1892-1906). En morir el cardenal Herrero, va ser elegit vicari capitular per majoria absoluta de vots i va estar governant la diòcesi durant quasi tres anys (1903-1906). La influència de Rocafull en el Capítol i en la diòcesi va ser decisiva i des del primer moment va avalar Roc Chabàs en tots els assumptes.

A més a més, en aquella sessió capitular un canonge va cridar l'atenció sobre "el suelto que había apecido estos días en el periódico *Las Provincias*, en el que, a vultas de muchas alabanzas al señor Chabàs, se decía que este señor vendría a ordenar los archivos de la Diócesis y de la Metropolitana que tan abandonados estaban".¹⁹ La comissió nomenada va presentar el dictamen el 24 de gener. I el 30 del mateix mes Roc Chabàs es va presentar a l'aula capitular per a donar els documents acreditatius de la canongia.²⁰ El 3 de febrer de 1891, apadrinat per Vicent Rocafull i Juan de Dios Nogueira el M.I. Sr. Roc Chabàs i Llorens va prendre quieta i pacífica possessió de la prebenda.

Així, doncs, precedit d'una certa fama, avalat no sols pels estudis publicats, per l'organització d'alguns arxius,²¹ sinó sobretot pel prestigi que

tenia davant de personatges influents de la vida sòcio-cultural valenciana,²² Chabàs arribà al Capítol de València en un moment providencial. Però no ho feia com a canonge arxiver. Va aconseguir una canongia de gràcia per representació reial amb el suport de Cánovas del Castillo, president del Consell de Ministres, però no tenia cap càrrega; era un simple canonge al qual el Capítol va confiar certes missions ocasionals.²³ Va ser comissionat per a seleccionar les peces artístiques de la catedral i d'altres llocs de l'arxidiòcesi que participaren en l'exposició històrica europea, i en els ambients culturals madrilenys la presència i els criteris de Chabàs van causar una impressió ben grata.²⁴ Però Roc Chabàs, fidel a la seua vocació investigadora, va continuar les seues publicacions. L'1 de març de 1892 el Capítol li donà les gràcies pel preciós treball fet sobre l'autoria de les taules de l'altar major de la catedral.²⁵ I a pesar de ser canonge i de tenir a la seua disposició el ric arxiu capitular, hi accedia amb suma prudència, amb por, perquè no volia ferir susceptibilitats.²⁶

Quan el Capítol, tenint en compte els dots i les aptituds especials de Chabàs en matèria d'arxius, li va suplicar que formara part de la comissió que havia de transcriure documents, a fi de donar resposta a la Direcció General del Deute sobre els crèdits del Capítol, Chabàs va dir que diversos motius de delicadesa li havien impedit pujar abans a l'arxiu, i que sospitant que això no era del gust de tots els senyors capitulars, si havia de formar part de la comissió, necessitava que li donaren alguna satisfacció. Després d'escoltar les raons que va exposar Chabàs, el Capítol acceptà per unanimitat el seu nomenament com a membre de la comissió, i el va facultar per a pujar a l'arxiu i continuar després la reparació completa.

LA TASCA D'ORGANITZAR L'ARXIU DE LA CATEDRAL

Com ja hem indicat, dos anys després de la presa de possessió de la seua canongia, concretament el 16 de febrer de 1893, és quan el Capítol, a sol·licitud de la comissió que estava treballant per clarificar davant l'Estat els béns catedralicis, va nomenar Roc Chabàs perquè formara part del comitè encarregat d'aquests assumptes.²⁷ Aquesta labor requeria perícia i coneixement de l'arxiu; Chabàs tenia aptituds i vocació. Quan se li va fer aquesta proposta Roc Chabàs va demanar alguna satisfacció, i la recompensa que Chabàs sol·licitava no va ser econòmica, sinó poder organitzar l'arxiu de la catedral. I el Capítol ho va autoritzar.

A partir d'aquest moment, i després de superar les desconfiances i els impediments d'un principi,²⁸ Chabàs va iniciar el treball encomanat.²⁹ Més que encomanat, consentit pels capitulars. És Roc Chabàs qui s'ofereix a treballar per a la organització, ja que coneixia l'immens valor documental, històric i

22.- Cf. Teodor Llorente Falcó, *Anekdótico de Chabàs*, ACV, llig. RF/MANUS. 0023. "Mi buen padre [Teodor Llorente i Olivares] había intervenido muy directamente para que alcanzase dicha prebenda, valiéndose de sus buenas amistades políticas [puesto que] la personalidad del historiador dianense había ya adquirido gran relieve".

23.- ACV, llig. 407/30. Durant un any fou frabriquer de la catedral, i altres tres secretari capitular.

24.- ACV, llig. 407/57v i llig. 520/2. El delegat de l'Exposició Històrica Europea, el P. Fidel Fita, va elogiar la labor de Chabàs.

25.- ACV, llig. 407/4v. Es tracta de "Las pinturas de las puertas del altar mayor de la catedral de Valencia". Aquest treball d'investigació, el va poder fer en el període en què fou secretari capitular, etapa en la qual tingué a la seua disposició l'arxiu.

26.- ACV, llig. 407/65v-66.

27.- ACV, llig. 407/65v. Ateses les demandes de la Comissió de Béns Nacionals, el Capítol va haver de lliurar, en aquest període, contínues certificacions sobre finques i altres possessions pertanyents a fundacions que residien a la catedral.

28.- Cal tenir en compte el que es va dir en la primera deliberació capitular que va tractar sobre el nomenament de Chabàs: "un canónigo llamó la atención sobre el suelto que había aparecido en el periódico *Las Provincias*, en el que, a vueltas de muchas alabanzas al Sr. Chabàs, se decía que este Señor vendría a ordenar los archivos de la Diócesis y de la Metropolitana de tan abandonados estaban" (ACV, llig. 406/111v).

29.- ACV, llig. 521/86.

material que es guardava en l'arxiu i en la biblioteca del Capítol. Però encara no tenia el títol d'arxiver, era una labor voluntària que el Capítol li permetia. El títol d'arxiver, el reconeixement al seu treball audaç, li'l va reconèixer la corporació capitular set anys més tard, el 1898.

En el llibre copiador de cartes i oficis del Capítol de València 1885-1911 consta l'escrit següent: "M. I. Sr. Roque Chabás: Tengo el honor de participar a V.S., de conformidad con lo acordado por este Excmo. Cabildo y resultado con la aprobación del Emmo. Sr. Cardenal Arzobispo... [que han] recaído sobre la exposición... presentada por V.S. las conclusiones siguientes: 1. Que quedan aceptados por la Excmo. Corporación Capitular los servicios ofrecidos por V.S. para continuar hasta su término el arreglo del Archivo y Biblioteca de este Excmo. Cabildo. 2. Que al efecto sea V.S. considerado como Archivero y Bibliotecario por el tiempo y con las mismas facultades que tendría de estar vinculado ese cargo a su prebenda, excepción hecha de la de librar, ya de oficio, ya de instancia de parte, certificados relativos a la documentación de dichas dependencias y con los derechos de presencia consignados en el Art. 147 de los Estatutos y el 206 del Reglamento. 3. Que dicho acuerdo sea ejecutivo desde el 1 de los corrientes. Lo que tengo el honor de poner en conocimiento de V.S. a los efectos oportunos... 4/5/1898".³⁰

30.- ACV, llig. 6.172/ s.f.

31.- ACV, llig. 407/94. En la sessió capitular del dia 6 de maig de 1894 consta que "el Sr. Chabás dijo que a fin de reunir en el archivo, que es su verdadero sitio, la colección completa de documentos y libros antiguos, había trasladado unos cuantos que estaban en el segundo piso de la fábrica y otros encima de la ropería de San Luis Beltrán. También solicitaba permiso para hacer una pequeña estantería que se necesitaba en el archivo. El Cabildo dio su conformidad".

32.- ACV, llig. 677/8. El 25 de gener de 1869 el Ministeri de Foment de l'Estat espanyol va confiscar l'arxiu i la biblioteca de la catedral de València.

33.- ACV, llig. 107/ 63v. "La comisión de Ventas de Bienes Nacionales pedía se librase una certificación sobre las fincas que constituían la fundación instituida por don Pedro Villarrasa y otros bienes..." i llig. RF/ MANUS. 0003/18.

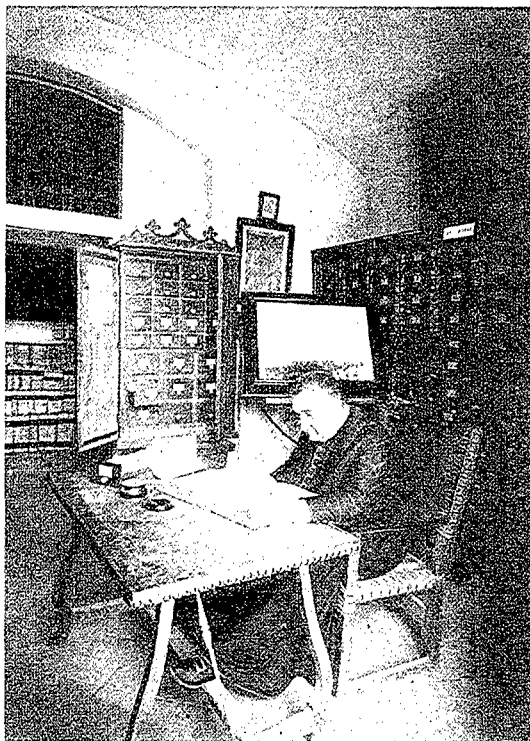
34.- ACV llig. 677/8.

L'arxiu de la catedral era, segons les seues paraules, un caos. En diversos departaments de la catedral hi havia llibres i documents.³¹ I aquesta desorganització era deguda, entre altres causes, a la utilització desorbitat dels fons que es va fer al llarg del segle XIX. En aquest període l'arxiu de la catedral de València tingué diversos intents de confiscació.³² Però va ser sobretot la necessitat de provar documentalment els béns confiscats, el fet que va motivar que mans inexpertes utilitzaren aquells instruments probatoris. Per a recórrer judicialment a les lleis desamortitzadores va ser necessari aportar una infinitat d'arguments.³³ Tots aquests factors van alterar, sense cap dubte, l'última organització seriosa que tingué l'arxiu, feta per Juan Pahoner en el segle XVIII.³⁴ Pahoner, l'autor de la cèlebre obra descriptiva de l'arxiu titulada *Especies perdidas*, que normalment és designada pel seu nom, no va ser arxiver de la catedral, fou un beneficiat auxiliar de l'arxiu que estigué sota les ordres de diversos canonges arxivers, entre els quals cal destacar el Dr. Hernandezena.

En l'informe de Zorrilla, s'afirma que gran part de les sales de l'arxiu la "ocupan una colección numerosísima de protocolos y notables de varios escribanos titulares del Cabildo a contar desde el año 1354 al 1835. Colección [...] que tiene sus índices ó catálogos minuciosos..." Pahoner fou qui va fer, en gran mesura, aquests instruments de descripció. L'any 1755 Joan Pahoner va exposar al Capítol els treballs que havia fet en l'arxiu. Pel seu interès aportem ací aquestes manifestacions.

"En el año 1748... arregló y puso orden alfabético a los privilegios, gracias, rescriptos apostólicos y demás instrumentos, que se hallan custodiados en el armario de Bulas formando un índice de ellos, del que se hallan dos copias en el Archivo, escritos de su mano. // En el año 1749 formó otro índice alfabético de todos los memoriales y papeles

Despatx de Roc Chabàs, a l'Arxiu Metropolità de València. Fotogravat publicat l'any 1903. Armari fitxer dissenyat per Roc Chabàs, Arxiu Municipal de Dénia.

en Derecho impresos que se hallan en el Archivo... // En el mismo año... arregló todos los títulos justificativos de las rentas respectivas a cada particular administración, anotando su contenido en la costilla de sus encuadernaciones. // Tiene formado un libro capatcón (que no le había) de todos los quindenios que paga esta Santa Iglesia, en el que se anotan sus pagos. // Tiene formado un libro de títulos en el que se hallan continuados los derechos activos y pasivos, reddituales y obras pías... // Tiene hecha una recopilación en nueve tomos, por ahora, de todas las cosas memorables que ha podido hallar antiguas y modernas importantes para el gobierno económico de esta Iglesia, con muchísimos exemplares entresacados de varios papeles sueltos como los que se hallan en los protocolos, con nota de los años y los folios. // Tiene empezada otra obra, por la que constará el contexto de los instrumentos pergameneos auténticos que se hallan en los caxones de la primera pieza del archivo, (al parecer como desechados, entre los cuales hay muchos exquisitos, de los cuales tiene ya notados, y revistos más de 500... // Tiene continuado en los libros encuadernados en pasta de la celebración del coro, la instrucción de doblas, y aniversarios, maytines, aumentos, y otras obras pías que faltaban... // Tiene formado un libro en folio en el que se hallan continuadas las dignidades, canongías, preposituras, beneficios y capellanías de residencia de esta Santa Iglesia..."³⁵

35.- ACV llig. 673/7. R. Robres Lluch, "La obra inédita del Archivero Catedralicio Juan Pahoner (1700-1781), especies perdidas, y sus continuadores", *Actas del I Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. I, València, 1973, ps. 333-339.

Lyern i Tramoyeres, dos bons amics de Chabàs, a l'Arxiu Municipal de València. Foto de la *Geografía del Reino de Valencia*.

Roc Chabàs, per tant, no va trobar l'arxiu de la catedral de València totalment desorganitzat. Hi havia, com no podia ser d'una altra forma, un cert ordre. Però fins que Chabàs es va disposar a classificar i ordenar l'arxiu, era un gran depòsit documental que estava sols i preferentment al servei de la institució que l'havia generat. Roc Chabàs és qui aconseguí donar-li una nova projecció aplicant criteris moderns, similars als que seguien en l'arxiu general de la corona d'Aragó i en el del Vaticà.³⁶ Chabàs comença el treball el 1893 i el continua fins a la mort. En aquella època encara no hi havia unes regles universals d'organització, classificació i catalogació; ni tan sols una terminologia comuna sobre arxius; cada arxiver tenia el seu vocabulari propi i el seu sistema organitzatiu peculiar. Aquesta terminologia no s'unifica fins el 1931.³⁷

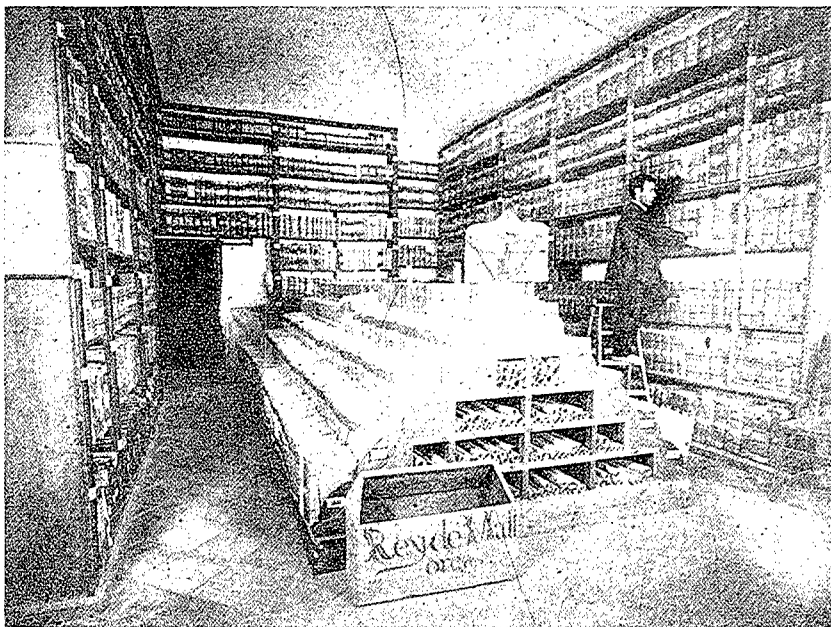
36.— Així li ho indica Chabàs al seu amic Jaume Massó i Torrents. Cf. ACV, llig. Manus. 003/18. El text d'aquesta carta es va publicar amb el títol "El Archivo Metropolitano de Valencia", en la *Revista Bibliográfica Catalana*, núm. 5, Barcelona, 1903.

37.— Antonia Herrera Heredia, *Archivística general teoría y práctica*, Sevilla, 1991, p. 239 i ss.

38.— ACV, llig. RF/Manus. 002333, T. Llorente Falcó, "Anecdotario de Chabàs".

DOCUMENTS DE CHABÀS EN L'ARXIU I EN LA BIBLIOTECA DE LA CATEDRAL DE VALÈNCIA

En els últims anys del segle passat i en els primers d'aquest, alguns historiadors i bibliòfils valencians solien reunir-se, una vegada a la setmana, en la biblioteca que el senyor Serrano Morales tenia a la seua casa del carrer de la Corona, de la capital del Túria. Roc Chabàs no faltava mai a aquestes tertúlies. Hi solien acudir, entre altres, Teodor Llorente, Sanchis Sivera, Lluís Tramoyeres, Rodrigo Pertegás, Federico Domènech; quan Marcelino Menéndez Pelayo venia a València, també hi solia participar. En morir Serrano Morales, Chabàs intentà continuar aquelles xerrades, i els diumenges a la vesprada reunia a casa seua els qui anaven a la de Serrano.³⁸ Roc Chabàs vivia a la plaça de Crespins, lloc cèntric de l'antiga València, molt prop de la catedral i tenia una excel·lent biblioteca a casa seua. A la tardor de 1908 va reprendre aquelles tertúlies, que resultaven molt agradables per als cultivadors i els aficionats als temes històrics. Chabàs era un bon conversador, i moltes vegades solia animar

Sala amb estructura o piràmide per a emmagatzemar pergamins, a l'Arxiu Metropolità de València.

Fotogravat publicat l'any 1903, disseny de Roc Chabàs.

Arxiu Municipal de Dénia.

les xerrades amb acudits i anècdotes que havia trobat en les seues investigacions... Era corpulent fins a l'obesitat, blanc de color, de mirada poc viva i de gest bondadós.³⁹ Al llarg de la seua vida Roc Chabàs, per compra, obsequi i intercanvi, aconseguí reunir una bona biblioteca particular i un interessantíssim arxiu personal.

Però, en morir Roc Chabàs, on va anar a parar la seua biblioteca i el seu arxiu particular? Manuel Bas Carbonell, seguint Figueras Pacheco, afirma: "más de mil volúmenes de historia valenciana y gran número de cartas de eminencias nacionales y extranjeras, como Momsen, Hübner, Ehrler, Fidel Fita, Menéndez y Pelayo, Cánovas, Menéndez y Pidal, Joaquín Costa, Altamira, Chabert, Teodoro Llorente, etc. [...] fueron destruidos por manos de quienes nunca podía esperarse semejante atrocidad".⁴⁰

Podem afirmar que la biblioteca de Chabàs no s'ha perdut totalment; que en la catedral de València es conserven, en l'actualitat, uns mil títols procedents de la biblioteca particular de Roc Chabàs i Llorens. La major part són llibres enquadernats que porten les seues inicials al lloc, la signatura, o l'ex-libris; un nombre considerable conserven les elogioses dedicatòries dels autors a Roc Chabàs. Hi ha bastants llibres factícia que agrupen publicacions rares. Lamentem no poder oferir, de moment, la relació íntegra d'aquest fons bibliogràfic tan interessant. Constatem simplement que existeix. No obstant això, esperem publicar, com més prompte millor, el catàleg de la biblioteca de Chabàs. Però també en la Biblioteca Universitària de València es conserven diversos llibres que procedeixen de la de Roc Chabàs. Llibres i papers de Chabàs es custodien en la secció Serrano Morales de l'Ajuntament de València; en la del Patriarca; en el fons Sanchis Guarner de la Biblioteca Pública de

39.- *dem*, RF/Manus. 0023.

40.- Manuel Bas Carbonell, "Notas introductorias a la historia de Denia", Alacant, 1985, p. XIV; Francisco Figueras Pacheco, "Prólogo a la historia de Denia", 2a edició, Alacant, 1958, p. XXIV.

València; en la del Centre de Cultura Valenciana; en la de Lo Rat Penat; en la de Bas Carbonell, etc.

Quan Chabàs es va assabentar de la mort del bibliòfil Serrano Morales, va escriure al seu amic Teodor Llorente Olivares aquesta carta: "Mi querido amigo D. Teodoro: Efectivamente, no puede usted figurarse lo que he sentido la muerte del buen amigo Serrano, ocurrida cuando yo estaba en las alturas de Gandía, viniendo a Denia. Mi primera Misa aquí fue por su alma. Por fortuna, su biblioteca la podremos disfrutar en el Ayuntamiento, pero su índice ambulante se pierde con la muerte del amigo, y Dios sabe cómo y cuando estará aquella en disposición de poderse aprovechar..."⁴¹

Roc Chabàs es va preocupar del futur de la biblioteca de Serrano Morales, que havia dedicat bona part de la seua fortuna a l'adquisició d'obres valencianes antigues, especialment històriques, i aconseguí reunir-ne un gran nombre, algunes de gran raresa. I un home sensible als temes històrics com Chabàs, que entenia el valor que tenen els llibres i que va aconseguir reunir una biblioteca ben notable, si no tan nombrosa ni amb tantes rareses bibliogràfiques com la de Serrano, segur que igualment suggestiva. A qui la va llegir? En el seu testament consta la destinació dels seus llibres i papers?⁴² Van passar a algun particular o a alguna institució?⁴³ De moment no ho sabem. Però m'atreveix a manifestar aquesta sospita: per l'afinitat de caràcters i per les preocupacions comunes, pense que Josep Sanchis Sivera es va fer càrrec dels papers i de la biblioteca de Roc Chabàs. En l'arxiu i la biblioteca de la catedral últimament hem catalogat una sèrie de documents procedents tant de l'arxiu particular de Chabàs,⁴⁴ com del canonge Sanchis Sivera.⁴⁵ Josep Sanchis vivia a la casa de l'Almoïna, al costat de la catedral i molt prop de la casa de Chabàs. Sanchis Sivera va morir el 1937, en un moment tràgic per a Espanya, per a l'església valenciana i per al món de la cultura. Ell va ser testimoni de la pèrdua de l'arxiu diocesà, de l'incendi de la catedral i del salvament miraculós de l'arxiu capitular, i també de la confiscació de la seua biblioteca i de la seua casa particular. L'arxiu de la catedral i la biblioteca de Sanchis Sivera, arran d'aquells esdeveniments tan calamitosos, van ser traslladats, amb altres fons bibliogràfics, al Col·legi del Patriarca. A aquest propòsit Mateu i Llopis afirma: "En el Colegio del patriarca fue depositada la biblioteca completa, con índices, del ilustre canónigo historiador D. José Sanchis Sivera, gestión que llevó a cabo, viviendo éste, D. Rafael Raga Miñana"; i el 12 d'agost de 1937 van ser col·locats en prestatgeries els llibres "procedentes de la biblioteca de Chabàs, y cuantos urgía levantarlos del suelo para que no se espolvaren más aún".

Sense pretendre ser exhaustius ressenyem en l'apèndix núm. 2 alguns documents existents en la catedral de València procedents de l'arxiu particular de Roc Chabàs. I això és una mostra que s'hi troba, almenys en part, l'arxiu de Chabàs. A més del que hem especificat, hi ha una altra documentació de la mateixa procedència; l'hem vist i en donem testimoni. En el moment de redactar aquest treball ens és impossible oferir-ne la relació completa, ja que la biblioteca està encaixada i no es pot consultar. I el motiu és el trasllat de tot el fons documental i bibliogràfic a altres dependències, a causa de les obres de restauració que s'iniciaran a les sales de l'arxiu.

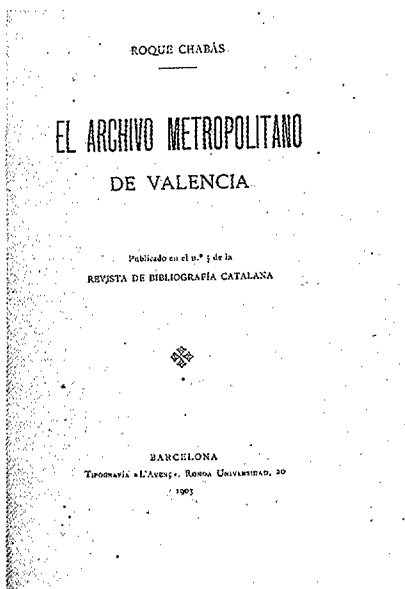
41.— *dem*, RF/Manus. 0023.

42.— Roc Chabàs va fer testament davant el notari de Dénia José Casado Sanchis. Cf. ACV, llig. 690, fol. 95v.

43.— Felip Mateu i Llopis, "Notas y recuerdos personales referentes a la catedral de Valencia", *Boletín Oficial del Arzobispado*, agost de 1964.

44.— Hi ha diversos documents manuscrits que conserva l'arxiu de la catedral de València procedents de l'arxiu particular de qui va ser el seu arxiver. Sense pretendre ser exhaustius assenyalam: ACV, llig. RF/Manus. 0003, 0004, 0005, 0006 i 0010.

45.— ACV, llig. 6.297 *Obras originales manuscritas del canónigo José Sanchis Sivera*: 1. "Apuntes de arqueología e historia del arte"; 2. "Arqueología y arte valenciano"; 3. "El país de los faraones", impresiones y recuerdos del viaje a Egipto, per Lázaro Floro (pseudònim de Sanchis i Sivera); RF/Manus. 0007, "Datos sobre diversos pueblos para confeccionar el nomenclatos", lletres D-L; RF/Manus. 0030: "La catedral de Valencia".

EPISCOPOLOGIO VALENTINO

DEDICADO A SU INSPIRADOR Y PROFESOR

EL

Excmo. Sr. D. Victoriano Guisasaola

ARZOBISPO DE LA DIÓCESIS

POR SU AUTOR EL

M. J. Sr. Dr. D. Roque Chabàs

Canónigo Archivero Capitalar

Y DE LA CATEDRAL

TOMO PRIMERO

INVESTIGACIONES HISTÓRICAS

SOBRE

EL CRISTIANISMO EN VALENCIA Y SU ARCHIDIÓCESIS

SEGUNDA PARTE

VALENCIA

IMPRIMERIA DE F. VIVES MORA
Heredia Cortés, 4

1908

Separata de la *Revista de Bibliografía Catalana*. Any 1903. Arxiu Municipal de Dénia.

Episcopologio Valentino, el darrer gran projecte d'En Roc Chabàs. Tom I, Any 1909.

La catedral també conserva l'*Índice de materias y personas* que Roc Chabàs va acabar de confeccionar el 1903. Es tracta d'un voluminós llibre manuscrit de 511 fulls.⁴⁶ Al mateix temps que ordenava, inventariava i catalogava l'arxiu de la Metropolitana, Roc Chabàs va preparar, amb tenacitat, paciència i metodologia, milers de fitxes, en les quals apuntava la signatura del lligall, el contingut i el número del document dins del lligall.⁴⁷ En acabar aquest treball, va elaborar totes les fitxes que foren necessàries per a anotar les dates i els noms de persones, coses i llocs. D'aquesta manera va organitzar uns índexs complets: topogràfic, cronològic, de matèries, de persones i de llocs. És a dir, en un primer moment Chabàs va fer un *index rerum* de tot l'arxiu. I quan el va tenir acabat, va redactar-ne un altre, en forma de llibre, que denominà *índice de papeles* per a distingir-lo d'altres índexs de pergamins, còdexs i de la biblioteca que pensava compondre.⁴⁸

El camp organitzatiu de Roc Chabàs en l'arxiu de la catedral va ser amplíssim. Va catalogar igualment més de 8.200 pergamins i els va donar una numeració adequada; va confeccionar un índex cronològic i va anotar-ne el

48.— ACV, llig. 6.014/15. El nombre total de pergamins catalogats de l'arxiu de la catedral de València és de 9.061, que abracen els segles XIII al XVII. Recentment han aparegut altres 252 pergamins dels mateixos segles, els quals es trobaven en un estat físic deplorable. Salvador Vásquez, actual canonge arxiver, amb suma delicadesa i perícia ha aconseguit netejar-los, planxar-los i numerar-los. És una documentació sumament interessant que, quan siga catalogada (labor que fa en l'actualitat el prof. Serra Estellés), serà posada al servei dels investigadors. Chabàs coneixia l'existència d'aquests pergamins i així li ho va notificar al Capítol el 14 d'abril de 1898: "Una gran caja llena hasta el tope de pergaminos podridos o recortados" (ACV, llig. 521). Potser per aquesta raó aquests documents no van ser objecte d'estudi ni per part de Roc Chabàs ni d'Eliás Olmos.

46.— A banda d'aquest llibre, en l'arxiu de la catedral hi ha l'esborrany manuscrit, signat també per Chabàs i enquadernat en dos volums en quart. També es conserven tots els quaderns de l'índex topogràfic intern de l'arxiu i els de la secció de pergamins. Aquest material és del temps de Roc Chabàs.

47.— Chabàs tingué molta cura a ressenyar les antigues numeracions dels lligalls o documents que la conservaven; va posar aquest afany, especialment, en la sèrie dels notals.

contingut en les paperetes del catàleg de pergamins. Ordenà construir, en fusta, uns caixons adequats per a conservar-los correctament.⁴⁹ La majoria estan planxats, altres mantenen els plec originals i altres, per requerir-ho la seua extensió, estan enrotllats. En aquesta secció de l'arxiu Chabàs no va poder acabar el projecte que s'havia proposat. Aquesta labor, ja molt avançada, la va coronar Elías Olmos Canalda, que va publicar el catàleg.⁵⁰

I amb motiu d'aquest 150 aniversari del naixement de Roc Chabàs, i com a homenatge a tan il·lustre arxiver, es publicarà l'instrument bàsic de descripció dels fons documentals de l'arxiu de la catedral de València. Aquesta publicació aportarà al món de la investigació i de la cultura una guia que, sens dubte, facilitarà la penetració en aquest arxiu valencià tan important.

ROC CHABÀS ARXIVER DIOCESÀ

Aquesta faceta de Roc Chabàs és molt poc coneguda. El 12 d'octubre de 1896 el cardenal Sancha va nomenar Chabàs prefecte de l'Arxiu General de la Cúria Arquebisbal per tal que "examinase, clasificase, ordenase y reuniese en legajos todos los papeles, expedientes, y documentos que hubiera en dicho Archivo, formando luego los índices correspondientes".⁵¹ L'arxiu diocesà de València estava instal·lat al palau episcopal, en les habitacions que donaven al carrer de les Avellanes, que havia ordenat construir en el segle XVIII l'arquebisbe Mayoral.

Roc Chabàs conta que l'arquebisbe Sancha Hervás necessitava uns documents que suposava que hi havia a l'arxiu de la cúria eclesiàstica i, com que no els va trobar el seu arxiver, determinà organitzar-lo. L'arxiu diocesà "verdaderamente era un gran montón de papeles, sin orden ni concierto". S'hi custodiaven "muchos miles de legajos, cuyo estudio ãen paraules de Chabàs ã es ahora imposible, pero que arreglados darían grandísima luz a la historia y fuerza a las reivindicaciones de la Iglesia Valentina".⁵²

Quan el cardenal-arquebisbe li va encomanar aquesta missió,⁵³ Roc Chabàs ja tenia molt avançada l'organització de l'arxiu de la catedral, però el Capítol encara no l'havia nomenat arxiver. Com que l'arquebisbe coneixia les extraordinàries qualitats organitzatives de Chabàs, va voler posar en ordre en l'importantíssim depòsit documental que custodiava, entre altres, els llibres de visita pastoral, les col·lacions i els assumptes beneficials, els expedients d'ordres sagrades, les qüestions matrimonials i la sèrie de protocols notariais referents als assumptes eclesiàstics. Algunes sèries es remuntaven al segle XIV.

Els treballs de catalogació van començar al novembre de 1896. En l'arxiu diocesà treballava com a auxiliar, des de feia 8 anys, un seglar anomenat Santiago Machí i Burguete. Tot i que era advocat, no solia exercir la professió; no tenia més pràctica d'arxius que l'experiència que atorga el temps, incrementada per l'afició. El senyor Machí —deia Chabàs— emprava les estones lliures a fer treballs sobre el pare Tosca respecte als rellotges de sol, però era incapaç de fer correctament una certificació dels documents que custodiava l'arxiu, i sobretot no tenia amor al càrrec que exercia, però es considerava el *non plus ultra* dels arxius i que només ell entenia la forma d'organitzar-los. Roc Chabàs

49.— ACV, llig. 407/126: "El M.I. Sr. Chabàs fue autorizado para mandar construir un armario para la guarda y custodia de los pergaminos del Archivo" [3-2-1894]".

50.— Elías Olmos Canalda, *Inventario de los pergaminos de la catedral de Valencia*, València, 1961.

51.— ACV, llig. RF/Manus. 0003/8.

52.— ACV, *idem, idem*.

53.— Roc Chabàs afirma que ell no va gestionar, ni directament ni indirecta, aquest nomenament i que, fins i tot, no se li va notificar prèviament. ACV, llig. RF/Manus. 0003/8.

Biográfico Bibliográfico
DE
ENCICLOPEDIA DE LA HISTORIA DE LA PROVINCIA DE DENIA
POR
MANUEL RICO GARCÍA
CON UNA CARTA PRÓLOGO
DE
DON J. QUIRÓZAGA
CRONISTA DE ESTA PROVINCIA

TOMO II

ALICANTE. - 1889

IMP. BELLOVA
Calle de Jorge Juan, 11 y 13. - Teléfono número 70

i el senyor Machí no es van entendre; més aviat aquest va dificultar a Chabàs l'obra encomanada per l'arquebisbe.

Així i tot "se habilitaron nuevas salas y se clasificaron muchas colecciones".⁵⁴ Però les coses van arribar a tal punt que el 18 de novembre de 1898 Chabàs va protestar d'aquella situació davant el nou arquebisbe de València, Sebastián Herrero, i va manifestar que per a poder continuar dignament en l'arxiu "el Sr. Machí tenía que trabajar en el arreglo del Archivo bajo las órdenes y supervisión del Prefecto", amb aquestes paraules li ho va dir Roc Chabàs a l'arquebisbe en la carta que li va escriure.

Ignorem a quin punt va arribar l'obra iniciada per Roc Chabàs en l'arxiu de la cúria eclesiàstica de València; desconeixem si en va ordenar les sèries; si en va catalogar alguna; si va fer índexs i amb quins criteris. Sabem molt poc sobre tot això. Fins i tot desconeixem també si Chabàs va acabar el treball encarregat pel cardinal Sancha, o per contra, l'enfrontament amb el senyor Machí va impedir que Roc Chabàs fera aquella tasca. El fet cert és que la pèrdua de l'arxiu de la cúria va comportar la desaparició, no sols dels més de 13.000 lligalls que guardava, sinó de la resposta als nostres interrogants.

Els qui van utilitzar l'arxiu del palau arquebisbal, coneixien el seu valor. Felip Mateu i Llopis conta que ell hi va anar, els anys 1923 i 1924, a consultar els llibres de visita i col·lacions del segle XIV. Els seus mestres en història

Un dels molts "llibrets" impresos per Chabàs en la Impremta Vives Mora. Any 1904. Biblioteca de la Família Chabàs-Ruzafa.

Portada de l'obra de Manuel Rico. Any 1889. Biblioteca del Museu Arqueològic de la Ciutat de Dènia.

54.- ACV, llig. RF/
Manus. 0003/8.

55.— Elías Olmos, en la introducció al seu llibre *Los prelados valentinos* (València, 1949), afirma el següent: "Solo Dios sabe la cantidad de documentos históricos e inéditos consumidos por las llamas durante la revolución marxista en nuestro Archivo Metropolitano, que se hallaba integrada por más de 13.000 legajos, henchidos de trascendentales noticias desde el siglo XIV a nuestros días".

56.— I una prova evident que l'Arxiu de la Cúria Diocesana de València no es va destruir en l'incendi, sinó que va ser rescatat i traslladat a un altre lloc (possiblement a alguna fàbrica de paper), és el que la professora Ma. Milagros Cárcel Ortí assenyalava en el seu treball "Notas de diplomática episcopal: títulos de órdenes sagradas" (*Hispania Sacra*, vol. XLV [1993], núm. 92, p. 441, nota 18). Diu així: "En el Archivo del Barón de Laurí i en el fondo de Documentación Eclesiástica se encuentra el *Liber tonsurarum et aliorum ordinum incipiente sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio* [comprén fins el 1478]. Procede del Archivo Diocesano de Valencia".

57.— F. Mateu i Llopis, "Notas y recuerdos personales referentes a la Catedral de Valencia", BOAV, núm. 2.805, 1994.

Sanchis Sivera, Francisco Almarche i Elías Tormo "animaban a sus alumnos a utilizar aquella documentación enchida de trascendentales noticias". Per això, els qui el van conèixer en van plorar la pèrdua. A mitjan juliol de 1936 València va perdre una part primordial del seu tresor documental que, des del segle XIV, il·lustrava la vida religiosa d'aquestes terres, l'art i la història dels nostres temples i els esdeveniments més destacats de la societat valenciana. I aquella pèrdua és de tal gravetat que aquells milers de llibres i lligalls no es van malaguanyar per l'incendi del palau episcopal,⁵⁵ sinó que van ser venuts per a ser convertits en pasta de paper.⁵⁶ Així ho afirma Felip Mateu i Llopis: "ocupado el Palacio Arzobispal, el comité que lo utilizaba, vendió para pasta de papel tan extraordinario depósito; y oí decir que si hubieran dado mil pesetas a los compradores, se hubiera podido evitar su destrucción".⁵⁷

L'aniquilació de l'arxiu diocesà és una realitat que sentim i lamentarem perennement; però és també una mostra alligadora de la qual hem de traure ensenyaments pràctics per al futur. El que està organitzat és coneix, es valora i s'utilitza. Aquesta és una de les raons, per a mi fonamental, de per què es va salvar l'arxiu de la catedral i es va perdre el diocesà.

APÈNDIX NÚM. 1

BIBLIOGRAFIA SOBRE ROC CHABÀS I LLORENS, PER ORDRE CRONOLÒGIC D'EDICIÓ:

MANUEL RICO GARCÍA i MONTERO PÉREZ, *Ensayo biográfico-bibliográfico de los escritores de Alicante y su provincia*, Alacant, 1858; ALFRED MOREL-FATIO, *Homenaje a Menéndez y Pelayo en el año vigésimo de su profesorado. Estudios de erudición española con un prólogo de D. Juan Valera*, ressenya en *Bulletin Hispanique*, vol. 1 (1899), p. 228; JOSEP CHABÀS, *Roque Chabàs. Bosquejo histórico de Denia* (autoresum en la seua *Historia de Denia*, impresa el 1874), amb notes i apèndixs fins el 1927, València [s.a.] làmina fora de text, amb fotografia i resum biobibliogràfic de Roc Chabàs; JOSEP SANCHIS SIVERA, *La diócesis Valentina*, vol. 1, València, 1920, ps. 14-15; TEODOR LLORENTE I FALCÓ, *Anecdotario de Chabàs* [conferència pronunciada en la Facultat de Filosofia i Lletres de València amb motiu del primer centenari del naixement de Roc Chabàs, 1944. N'hi ha còpia en l'ACV, llig. RF/0023]; ANALES DEL CENTRO DE CULTURA VALENCIANA, *Homenaje al historiador Chabàs*, València, 1945, ps. 1-2; FELIP MATEU I LLOPIS, "Cartas inéditas de don Roque Chabàs y don Álvaro Campaner", *Almanaque de Las Provincias*, València, 1950, ps. 161-165; ELÍAS OLMOOS CANALDA, *Biobibliografía del M.I. Sr. Dr. D. Roque Chabàs y Llorens*, València,, 1951; ANALES DEL CENTRO DE CULTURA VALENCIANA, *Bibliografía del M.I. Sr. Dr. D. Roque Chabàs Llorens, canónigo archivero de la Metropolitana de Valencia*, València, 1951; FELIP MATEU I LLOPIS, "Notas sobre archivos eclesiásticos y de protocolos del Reino de Valencia, RABM, vol.

LXII, 3, 1956, ps. 699-737; A. IGUAL ÚBEDA, *Historiografía del arte valenciano*, València, 1956, ps. 141-144; VICENTE MARTÍNEZ MORELLA, *Escritores alicantinos del siglo XX*, Alacant, 1963; RAMON ROBRES LLUCH, "Chabás Llorens, Roque", dins *Gran Enciclopèdia de la Regió Valenciana*, València, 1972; IDEM, "Chabàs Llorens, Roque", dins *Diccionario de historia eclesiástica España*, Madrid, 1972; MANUEL SANCHIS GUARNER, *La ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana*, València, 1972, ps. 538-539; JOAN FUSTER, "L'oratória de sant Vicent Ferrer", *Obres completes*, Barcelona, 1975; JOSÉ CALATAYUD BAYA, *Diccionario abreviado de personales alicantinos*, Alacant, 1977, ps. 69-69.; VICENTE VIDAL CORELLA, "La Valencia de otros tiempos. El historiador Chabás", *Las Provincias*, València, 1977; MA. CARMÉ BARCELÓN TORRES, "El Archivo (1886-1893), índices para su manejo", *Estudios de Historia de Valencia*, Universitat de València, 1978, ps. 481 i ss.; VICENTE GASCÓN PELEGRÍ, *Prohombres valencianos en los últimos cien años, 1878-1978*, València, 1978, ps. 120-122; X CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA CORONA D'ARAGÓ, *Institución Fernando el Católico*, Saragossa, 1979, ps. 275, n. 16 i p. 327; MANUEL BAS CARBONELL, *Comentarios a la obra de Don Roque Chabás. Notas introductorias a la historia de Denia*, Alacant, 1985, ps. XIII-XL; JUAN LUIS CORBÍN FERRER, *Desde los jardines del Real a la plaza de Tetuán*, València, 1985; VICENTE CÁRCEL ORTI, *Historia de la Iglesia en Valencia*, vol. II, València, 1986, ps. 733-738; ENRIQUE A. LLOBREGAL, *Introducción a la edición facsímil de «El Archivo» editada por el Ayuntamiento de Denia en 1985*, Alacant, 1985, ps. VII-XXII.

APÈNDIX NÚM. 2

DOCUMENTS ORIGINALS PROCEDENTS DE L'ARXIU PARTICULAR DE ROC CHABÀS I LLORENS QUE ES TROBEN A L'ARXIU DE LA CATEDRAL DE VALÈNCIA

Obres manuscrites:

ACV, llig. RF/MANUS. 0002: *Episcopologio valentino*, vol. II.

ACV, llig. RF/MANUS. 0003

1. "Revisión del calendario de Archidiócesis de Valencia", abril 1902, ps. 22.
2. "Génesis del derecho foral de Valencia", ps. 70.
3. "Informe sobre el Directorio Diocesano para la Iglesia del Real Colegio del Corpus Christi [Patriarca]", 1898, ps. 40, més una carta.
4. "Algunas frases de la respuesta [al] Colegio del Patriarca", 1898, ps. 5, més dues cartes i decret.
5. "Informe sobre el Colegio del Patriarca dirigido al Sr. Arzobispo", 1898, ps. 18.
6. "Informe sobre el directorio litúrgico de Santa Catalina", 1898, ps. 5, més una carta.
7. "Carta al Sr. presidente del certamen de San Pascual Bailón", 1898, ps. 3.
8. "Carta al Sr. Arzobispo informándole sobre el estado del Archivo de la Curia Diocesana de Valencia", 1898, ps. 9.
9. "El remate del Miguelete", s/f, ps. 14, falten les núm. 3-7.
10. "Arnaldo de Vilanova y sus yerros teológicos", s/f, ps. 20.
11. "Protesta de En Conesa contra la sentencia condenando las obras de Villaroya", s/f. Transcripció del pergamí 06092 de l'arxiu de la catedral de València, ps. 26.

12. "Transcripción de un documento del Archivo General de la Corona de Aragón" [Reg. 1260, fol. 183, B], s/f, ps. 2.
  13. "Descripción de la Catedral según un manuscrito anónimo", s/f, p. 1.
  14. "Recetas de cocina y otros curiosos asuntos".
  15. "Sobre artistas valencianos: el Círculo de Bellas Artes y el de Artes y Letras" [les seues opinions sobre la influència de Blasco Ibáñez], s/f, p. 1.
  16. "Informe sobre la restauración de las pinturas del altar mayor de la catedral", s/f, ps. 4.
  17. "Escrito dirigido a don Francisco Molinar sobre varios asuntos histórico-artísticos de Valencia y temas de actualidad", s/f, ps. 8.
  18. "Organización del archivo de la catedral de Valencia", informe dirigit a Jaume Massó i Torrents el 18-9-1902, ps. 22.
  19. "Alabanzas a la Virgen María (Habla el poeta en sueños al rey Salomón)", s/f, ps. 8 [incomplet].
  20. "Discurso de don Rodrigo de Borja (Alejandro VI) en el sínodo de Valencia" [Transcripció de] (A. Leonetti, *Papa Alessandro VI*, vol. I, 122, Pologna, 1880, Tip. Moreggiani, Via Volturmo, 5), ps. 11.
  21. "Al distinguido médico cirujano Dr. Antonio Chabert, ilustrado cronista de Sagunto", 1904 [poesia signada per José Cirujeda Ros, degà], p. 1.
  22. "Inventarios de libros, ropa y demás cosas de Arnaldo de Villanueva". Transcripció del pergami 07430 de l'arxiu metropolità de València, ps. 55.
  23. "Sermó de San Vicent Màrtir predicat en Valencia por San Vicent Ferrer", ps. 16.
  24. "La Rondinella" [poesia en italià], ps. 2 [mecanografiades].
  25. "Geología de Valencia", per Eduardo Boscá, ps. 14.
- ACV, llig. RF/MANUS. 0004
- "Artículos varios de don Roque Chabás y otros autores, sobre temas históricos". Es tracta de retalls de premsa recopilats i enquadrats. No hi ha relació.
- ACV, llig. RF/MANUS. 0005
- "Glosario de voces oscuras del derecho foral valenciano".
- ACV, llig. RF/MANUS. 0006
- "Fotografías y grabados antiguos". Recopilació d'interessants testimonis fotogràfics de l'època de Chabàs on apareixen diversos llocs, peces i documents estudiats o inspeccionats per Chabàs al llarg de la seua vida, i dels quals fa referència en els seus escrits. No hi ha relació.
- ACV, llig. RF/MANUS. 0010
- "Estudio sobre los sermones valencianos de San Vicente Ferrer, que se conservan en la Biblioteca Metropolitana de Valencia", ps. 318.
- ACV, llig. 6.290
- "Impresos procedentes de la biblioteca del canónigo archivero don Roque Chabás". Es tracta de 18 documents impresos entre els anys 1900 i 1910.
- ACV, s/c
- "El maestro Nicolás Florentino y las pinturas de la capilla mayor de la catedral". Diverses quartilles d'algun treball més extens, sense catalogar.